

PANOS TERZ

Teoretyczne aspekty stabilności i zmian w stosunkach międzynarodowych

W fachowej literaturze politologicznej i prawnomiędzynarodowej oraz w szczególnie ważnych dwu- i wielostronnych dokumentach z zakresu stosunków międzynarodowych można zauważyć dość częste występowanie terminów, które najwidoczniej stanowią pojęciowo-ideowe odbicie realnych procesów zachodzących w sferze międzynarodowej. Należą do nich pojęcia „stabilności” i „zmian”, odpowiadające filozoficznym pojęciom „stanu spoczynku” oraz „ruchu”, a także związanym z tym treściami i procesom. Stabilność i zmiany są terminami dającymi się różnie interpretować, w zależności od tego, z jakiego metodycznego lub politycznego punktu widzenia są rozpatrywane i badane. Decydujące znaczenie ma tu płaszczyzna lub przedmiot odniesienia, o czym będzie jeszcze mowa. Szczególnie ważnym kryterium rozpatrywania wymienionych pojęć powinno być zapewnienie pokoju światowego i uniknięcie światowej wojny termonuklearnej. Ma to tym większe znaczenie obecnie, gdy pokój światowy znalazł się w stanie poważnego zagrożenia.

Definicja pojęcia i komponenty stabilności w stosunkach międzynarodowych

Na wstępie warto przynajmniej pokrótce przypomnieć filozoficzne pojęcie stabilności. Jest to „właściwość lub stan jakiegoś systemu, dzięki którym system ten jest w stanie zachować równowagę wobec zakłócenia lub kategorii zakłóceń albo przewyciężyć zakłócenie w taki sposób, aby samoczynnie powrócić do stanu równowagi”¹. Należy więc przede wszystkim oprzeć się na poznaniu filozoficznym, zgodnie z którym równowaga należy do istoty pojęcia stabilności. Jest to pojęcie, które może być oczywiście stosowane w stosunkach międzynarodowych w sposób zmodyfikowany. W fachowej literaturze politologicznej pojęcie „stabilności” jest dość niejasne, na co słusznie zwraca uwagę J. Frankel, pisząc: „Stabilność jest często badany aspektem systemów międzynarodowych. Niekiedy jest ona odnoszona w sposób mylący zarówno do «stabilności strukturalnej», czyli kontynuacji w czasie zasadniczych zmiennych systemu bez podstawowej zmiany, jak i do «stabilności dy-

¹ *Philosophisches Wörterbuch*. Leipzig 1974, t. II, s. 117.

namicznej», która wykazuje tendencję do rozwijania się, po zakłóceniach, w kierunku równowagi”².

Powstają tu pewne zagadnienia teoretyczne, a zwłaszcza kwestie, czy stabilność należy pojmować statycznie, czy dynamicznie. Odpowiedź na to pytanie jest o tyle trudna, że zarówno statyka, jak i dynamika mogą być różnie interpretowane. Statyka na przykład charakteryzuje się w polityce, zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej oraz w prawie wewnętrznym i międzynarodowym, dwiema podstawowymi cechami. Jedną z nich jest utrzymanie zjawiska politycznego w stanie, który może być w swojej istocie dobry lub zły, postępowy lub wsteczny. Odnosi się to zarówno do polityki, jak i prawa. Inną cechą charakterystyczną jest — przynajmniej jeśli chodzi o sferę prawną — pewność prawa. Praktyka stosunków międzynarodowych wykazuje jednak, że w toku rozwoju niezbędne jest tworzenie nowych norm prawa międzynarodowego (na przykład nowego prawa morza). Natomiast dynamika implikuje *a priori* rozwój i zmiany, co przynajmniej w kategoriach pojęciowych przeczyłoby stabilności, gdyż tego rodzaju dynamiczna stabilność stanowiłaby *contradictio in adiecto*. Chodzi więc o ustalenie kryterium, które odpowiadałoby stabilności dynamicznej. Wszystko przemawia za tym, że tego rodzaju kryterium, a zarazem ideą nośną jest zapewnienie pokoju światowego. Utrzymanie pokoju wymaga jednak podejmowania dalszych kroków dla uczynienia go pewniejszym. Kroki te prowadziłyby do dalszego wzrostu stabilności na wyższym poziomie, a tym samym do przemian jakościowych.

Tę utwierdzającą pokój stabilność lub odwrotnie — ochronę pokoju, implikująca stabilność dynamiczną — można chyba najlepiej zobrazować na przykładzie europejskiego systemu układów. Układ zawarty 12 sierpnia 1970 r. między Związkiem Radzieckim a RFN był wynikiem, a jednocześnie częścią składową zwrotu od zimnej wojny do odprężenia, jaki dokonał się na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Układ ten w szczególnej mierze wprowadził do polityki europejskiej element stabilności. Równocześnie z podpisaniem układu jego strony uzgodniły deklaracje intencji, dokonały wspólnych ustaleń oraz przewidziały wspólne przedsięwzięcia, mające zapewnić elementowi stabilizacyjnemu dalszy rozwój, dynamikę i wyższą jakość. W tym kontekście należy wymienić przede wszystkim drugą deklarację intencji, w której rząd RFN wyraził gotowość zawarcia z rządem Niemieckiej Republiki Demokratycznej układu, który miałby taką samą moc wiążącą, „jak inne układy zawierane przez Republikę Federalną Niemiec i Niemiecką Republikę Demokratyczną z państwami trzecimi”³. W następnych latach zawierane były dalsze ważne układy, jak układ między Polską a RFN o podstawach normalizacji ich wzajemnych stosunków z 7 grudnia 1970 r., czterostronne porozumienie w sprawie Berlina Zachodniego z 3 września 1971 r., układ o podstawach stosunków między NRD a RFN z 21 grudnia 1972 r., układ o stosunkach wzajemnych między Czechosłowacją a RFN z 11 grudnia 1973 roku. Układy te stworzyły w istocie niezbędne przesłanki do zwołania Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie i podpisania w 1975 r. Aktu Końcowego KBWE. W ten sposób element stabilności, rozwijany dotychczas na bazie dwustronnej, osiągnął w swej dynamice na płaszczyż-

² J. Frankel: *Contemporary International Theory and the Behaviour of States*. London 1973, s. 39.

³ *Für Entspannung und dauerhaften Frieden in Europa*. Berlin 1976, s. 15.